

Прасол М. І., викладач кафедри психології та педагогіки факультета психології, менеджменту, соціальних та інформаційних технологій ХНУ ВС (м. Харків)

ОСОБЛИВОСТІ ПОРУШЕННЯ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ В СІМ'ЯХ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Стаття висвітлює проблему батьківства, особливості виховання та ставлення до дитини в сім'ях працівників органів внутрішніх справ. В даній статті аналізується література, в якій розглядається проблема батьківства, материнства та виховання, як цілеспрямоване формування особистості, з метою підготовки її до участі в суспільному та культурному житті у відповідності з соціокультурними та нормативними моделями. Родинні умови, включно соціальний стан, род занять, матеріальний рівень та рівень освіти батьків, в значній мірі обумовлюють життєвий шлях дитини.

Ключові слова: родина, батьківство, материнство, родинне виховання, родинні цінності, батьківське ставлення, батьківська позиція.

Статья освещает проблему родительства, особенности воспитания и отношения к ребенку в семьях сотрудников органов внутренних дел. В данной статье анализируется литература, в которой рассматривается проблема родительства, материнства и воспитания, как целенаправленного формирования личности, с целью подготовки ее к участию в общественной и культурной жизни в соответствии с социокультурными и нормативными моделями.

Ключевые слова: семья, родительство, материнство, семейное воспитание, семейные ценности, родительское отношение, родительская позиция.

This paper highlights the problem of parenting education and especially to the child in the family of internal affairs. This paper analyzes the literature that deals with the problem of parenting, motherhood and education as purposeful formation of the individual, in order to prepare it for participation in social and cultural life in accordance with the socio-cultural and normative models. Keywords: family, parenting, motherhood, family education, family values, parental attitudes, parental attitude.

Соціальну систему репродукції людини, яка заснована на кровному родинному зв'язку, шлюбі, об'єднуюча людей загальною побутовою та взаємною відповідальністю називають родиною. Батьківська родина – це найважливіший і впливовіший фактор соціалізації, та випробовує його дитина в найбільш чутливому віці. Родинні умови, включно соціальний стан, род занять, матеріальний рівень та рівень освіти батьків, в значній мірі обумовлюють її життєвий шлях. Так, виконання своїх службових обов'язків працівниками міліції, робота з неблагонадійними верствами населення, ненормований робочий день, постійна втома, робота в екстремальних умовах та інше не можуть не впливати на виховання дітей та формування їх особистості у родині, чим і обумовлена тема даного дослідження.

Родина – це деяка самоорганізуюча система, яка вбудована в культуру суспільства, в якому вона функціонує. З одного боку, безумовно, на становлення родини впливає середовище, що її оточує, яка змушує її рахуватися з предметом та змістом цієї дії. З іншого боку, родина, як спільність має внутрішні резерви та джерела формування своїх членів.

На відміну від суспільства родина спілкується з дитиною кожного дня, тому має необмежені можливості впливу на неї. Саме в родині складаються основи моральності, терпимості, духовності дитини. В родині починає формуватися особистість дитини, родинне виховання має найбільш сильний вплив на неї. Сім'я це самостійна і в деяких випадках достатньо закрита суспільна одиниця, і в той же час вона є компонентом соціальної виховної системи та тісно пов'язана з педагогічними суспільними інститутами.

Не викликає сумніву той факт, що в останні роки родиною втрачено багато цінностей родинної педагогіки і вона не завжди готова брати на себе всю відповідальність за виховання дітей. З одного боку це обґрунтовується соціальними катаклізмами та економічними складнощами, а з іншого – безумовно, небажанням батьків активно займатися вихованням дітей, приділяти їм увагу та час.

На даний час існує достатня кількість робіт присвячених вивченню батьківства та батьківського ставлення, функцій родини та виховання в психології та соціології, але бракує досліджень направлених на вивчення особливостей виховання у сім'ях

представників окремих професій та галузей праці, зокрема працівників міліції. Професійна діяльність жінок та чоловіків працівників органів внутрішніх справ безумовно впливає на виховання дітей у родині.

Актуальність нашого дослідження полягає у вивченні впливу виконання професійних обов'язків працівниками ОВС на особливості і порушення виховання дітей в їх сім'ях.

Метою даного дослідження є вивчення типів порушень виховання у родинах працівників ОВС.

В дослідженні приймали участь працівники органів внутрішніх справ чоловіки та жінки (по 50 осіб) та працівники інших державних установ чоловіки та жінки (по 50 осіб).

Одна з найважливіших функцій родини – виховна, яка задовольняє індивідуальні потреби чоловіка та жінки у батьківстві та материнстві, в контактах з дітьми та їх вихованні, а також у тому, що батьки можуть реалізувати себе у дітях. Окрім свідомого, цілеспрямованого батьківського виховання на дитину впливає вся внутрісімейна атмосфера, причому ефект цього впливу нарастає з віком, преломляючись в структурі особистості.

Виховання – це цілеспрямоване формування особистості, з метою підготовки її до участі в суспільному та культурному житті у відповідності з соціокультурними та нормативними моделями. Цілі виховання: очікувані зміни у людині, які були здійсненні під впливом спеціально підготованих і планомірно проведених виховальних актів та дій.

У сучасній педагогіці надається чітке визначення виховання – розвиток направленості особистості, як «верній поверх» її ієрархічної структури (форми направленості: світогляд, переконання, ідеали, прагнення, інтереси і т.і.) (А.М. Новиков / Основа педагогіки.- М.: Эгвес, 2010).

В психології виховання розглядається в першу чергу, як «діяльність з передачі новим поколінням загально-історичного досвіду, планомірний та цілеспрямований вплив на свідомість та поведінку людини з метою формування визначених установок, понять, принципів, ціннісних орієнтацій, які забезпечують умови для її розвитку,

підготовки для суспільного життя та праці». (С.Ю. Головин / Словарь практического психолога).

Жодна тварина не витрачає так багато часу та сил на виховання свого дитинча, скільки необхідно людині на виховання дитини, як особистості. Виключне значення виховання набуває в людському суспільстві. За допомогою його формується друга сигнальна система (мова), поведінкова активність, спрямована на зміну зовнішнього середовища діяльності, опосередкована через змінені елементи зовнішнього середовища (знаряддя виробництва).

Провідними психологами минулого та сучасності досліджувалась проблема виховання у родині, а саме: Є.Г.Ейдемільер визначав основні характеристики типів виховання дитини: ступінь гіперпротекції; задоволеність потреб; вимоги, які висуваються дитині; санкції, які накладаються на неї; виховна невпевненість батьків (Ейдемільер Є.Г., 2007). Е.Рой досліджував такі характеристики взаємовідносин: емоційне прийняття – неприйняття, наявність – відсутність контролю, стимулювання – не стимулювання активності дитини (Овчарова Р.В., 2007). Є.Т. Соколова акцентує увагу на відношеннях матері та дитини (не обох батьків) і виділяє наступні стилі виховання: «Співробітництво» - в спілкуванні підтримуючі висловлювання перевищують відхиляючі; «Ізоляція» - сумісні рішення в родині не приймаються, дитина ізолюється і не хоче ділитися своїм внутрішнім світом з батьками; «Суперництво» - спілкування характеризується протистоянням, критикою, що є наслідком реалізації потреби у самоствердженні та симбіотичного зв'язку; «Псевдоспівробітництво» - партнери проявляють егоцентризм та мотивація сумісних рішень не ділова, а ігрова (Овчарова Р.В., 2003). Але на теперішній час не має практичних досліджень батьківського ставлення у працівників ОВС, яке на нашу думку необхідно вивчати.

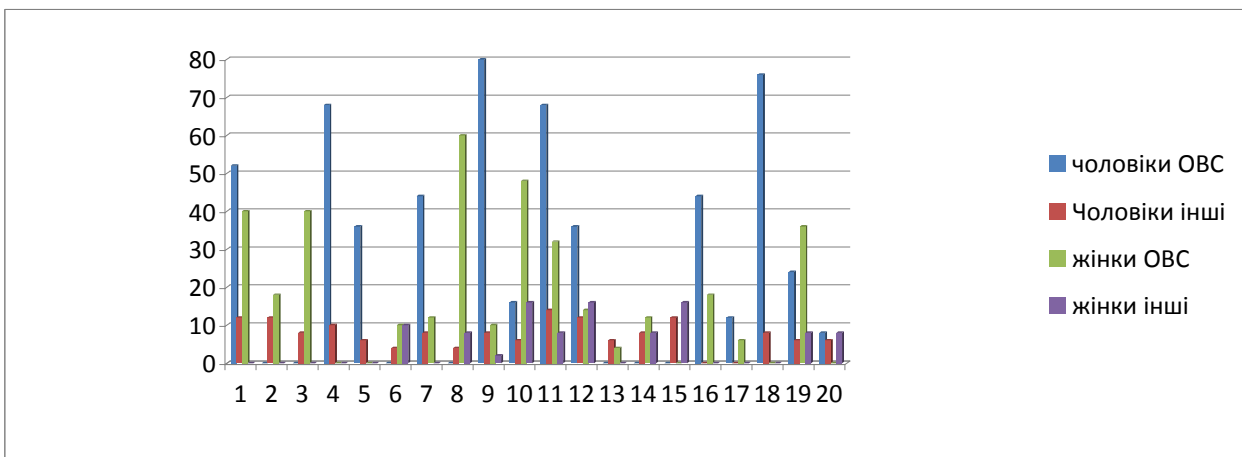
Провівши дослідження порушення процесу виховання в сім'ях працівників ОВС за допомогою опитувальник для батьків «Аналіз родинних взаємовідносин», розроблений В.Юстицкісом і Є.Г. Ейдемільером нами отримані результати, які наведені в таблиці 1.

Питання психології

Таблиця 1 - Особливості процесу виховання у досліджених працівників

Типи порушення процесу виховання	Чоловіки – працівники ОВС	Чоловіки – працівники інші	Жінки – працівники ОВС	Жінки – працівники інші
Гиперпротекція	6,64 ± 0,98	4,96 ± 1,80**	5,28 ± 2,00	3,40 ± 1,43**
Гипопротекція	2,76 ± 1,62	4,60 ± 2,33**	4,96 ± 2,14	2,22 ± 1,31**
Потурання	2,20 ± 0,90	3,84 ± 2,32**	6,92 ± 2,01	2,80 ± 1,56**
Ігнорування потреб дитини	3,84 ± 0,89	1,28 ± 1,13**	0,98 ± 0,80	0,48 ± 0,76**
Надмірність вимог-обов'язків	2,96 ± 0,92	1,48 ± 1,05**	1,38 ± 1,01	1,26 ± 0,83
Недостатність вимог-обов'язків	1,00 ± 0,81	1,18 ± 0,83	1,84 ± 1,33	1,28 ± 1,23*
Надмірність вимог-заборон	3,00 ± 1,18	1,44 ± 1,07**	2,08 ± 1,16	1,26 ± 0,94**
Недостатність вимог-заборон	1,28 ± 0,83	1,20 ± 0,88	2,58 ± 0,73	1,54 ± 1,15**
Надмірність санкцій	3,68 ± 0,68	1,36 ± 1,32**	1,70 ± 1,34	0,36 ± 0,94**
Мінімальність санкцій	1,92 ± 1,10	0,96 ± 1,05**	3,48 ± 1,36	2,90 ± 0,65*
Нестійкість стилю виховання	4,36 ± 0,94	1,68 ± 1,53**	3,22 ± 1,63	1,72 ± 1,62**
Розширення сфери батьківських почуттів	4,16 ± 2,23	2,70 ± 1,97**	3,10 ± 2,45	2,34 ± 2,30
Надання переваги у підлітка дитячим якостям	1,28 ± 0,97	1,14 ± 0,97	2,06 ± 1,20	0,60 ± 0,76**
Виховна невпевненість родителя	3,52 ± 0,76	1,48 ± 1,45**	3,02 ± 1,25	2,30 ± 1,40*
Фобія втрати дитини	1,60 ± 0,81	2,14 ± 1,93	1,88 ± 1,15	2,28 ± 2,07
Нерозвиненість батьківських почуттів	5,68 ± 1,71	0,90 ± 0,86**	3,54 ± 2,22	1,42 ± 1,09**
Проекція на дитині особистих небажаних якостей	1,96 ± 1,41	0,64 ± 0,66**	1,76 ± 1,36	1,26 ± 0,96*
Винесення конфлікту між подружжям в сферу виховання	3,88 ± 0,72	1,26 ± 1,10**	0,46 ± 0,68	0,32 ± 0,74
Надання переваги жіночим якостям	1,52 ± 1,72	0,90 ± 0,95*	2,94 ± 1,56	1,60 ± 1,25**
Надання переваги чоловічим якостям	0,56 ± 1,18	0,80 ± 1,09	0,62 ± 0,78	0,40 ± 1,11

Примітка: * - p ≤ 0,05; ** - p ≤ 0,001.

№	Тип порушення виховання	№	Тип порушення виховання
1.	Гиперпротекція	11.	Нестійкість стилю виховання
2.	Гипопротекція	12.	Розширення сфери батьківських почуттів
3.	Потурання	13.	Надання переваги у підлітка дитячим якостям
4.	Ігнорування потреб дитини	14.	Виховна невпевненість родителя
5.	Надмірність вимог-обов'язків	15.	Фобія втрати дитини
6.	Недостатність вимог-обов'язків	16.	Нерозвиненість батьківських почуттів
7.	Надмірність вимог-заборон	17.	Проекція на дитині особистих небажаних якостей
8.	Недостатність вимог-заборон	18.	Винесення конфлікту між подружжям в виховання
9.	Надмірність санкцій	19.	Надання переваги жіночим якостям
10.	Мінімальність санкцій	20.	Надання переваги чоловічим якостям

Питання психології

З малюнку видно, що у чоловіків – працівників ОВС переважаючими типами порушення процесу виховання є: «Надмірність санкцій» ($3,68 \pm 0,68$) за порушення вимог дитиною, що свідчить про те, що батьки – працівники ОВС прихильники суворих покарань, неадекватно регулюючи навіть на незначні порушення поведінки. Типові вислови відображають їх упередження в користі для дітей та підлітків максимальної суворості. «Ігнорування потреб дитини» ($3,84 \pm 0,89$), «Гіперпротекція» ($6,64 \pm 0,98$), «Надмірність вимог - обов'язків» ($2,96 \pm 0,92$), «Надмірність вимог - заборон» ($3,00 \pm 1,18$). Це говорить про сформованість у чоловіків – працівників органів внутрішніх справ такого типу негармонійного (патологізуючого) виховання, як «Підвищена моральна відповідальність». Даний тип патологізуючого виховання характеризується поєднанням високих вимог до дитини з заниженою увагою до її потреб. Цей стиль негармонійного виховання стимулює розвиток рис тривожно-помисливої акцентуції особистості дитини та значимо підсилює астенічні риси. На нашу думку, підвищена моральна відповідальність у чоловіків-працівників ОВС і посилена увага до потреб дитини пов'язана з тим, що міліціанти часто при виконанні своїх службових обов'язків стикаються з наслідками недостатньої уваги до дітей, такими як рання алкоголізація підлітків, наркоманія, порушення закону неповнолітніми, жебрацтво та мандрювання. Вони намагаються вберегти своїх дітей від впливу вулиці, неблагодійних друзів та поганого впливу суспільства іноді, створюючи занадто багато вимог до дитини та обмежень її незалежності.

Серед психологічних причин порушень у сімейному вихованні у чоловіків – працівників органів внутрішніх справ переважають наступні: «Винесення конфлікту між подружжям в сферу виховання», «Нестійкість стилю виховання» та «Нерозвиненість батьківських почуттів».

У жінок – працівників ОВС навпаки переважаючими типами порушення процесу виховання є: «Гіперпротекція», «Потурання», «Недостатність вимог – обов'язків», «Недостатність вимог –

заборон», «Мінімальність санкцій», що говорить про сформованість такого типу патологізуючого виховання, як «Потураюча гіперпротекція». Це свідчить про те, що жінки – працівники ОВС прагнуть приділяти багато уваги дітям, але, не маючи в достатній часу на виховання та спілкування з дітьми, вони намагаються компенсувати це потуранням всім потребам та бажанням дитини. Дітям в таких родинах багато дозволяється. Матері не обмежують їх ні в чому, не пред'являють до них жодних вимог, а відповідно і не карають за порушення правил і заборон. Часто такі матері кажуть: «Я люблю свою дитину – тому дозволяю їй все». Насправді, сформованість даного типу патологізуючого виховання говорить про те, що матері – працівники ОВС не займаються вихованням дітей. Потураючи їх потребам, вони прагнуть зберегти добрі стосунки з дітьми. Вони розуміють, що не мають ні часу, ні можливості, ні бажання займатися розвитком дитини та її вихованням, а як змінити ситуацію вони не знають. Даний тип негармонійного виховання сприяє розвитку демонстративних та гіпертимних рис особистості у дітей та підлітків.

У чоловіків – працівників інших державних установ (лише у 8,3% опитуваних) відмічається тип негармонійного виховання – «Домінуюча гіперпротекція». Це говорить про те, що ці батьки також приділяють багато уваги дітям, однак, в той же самий час обмежують їх самостійність, створюючи численні межі та заборони. У гіпертимних підлітків такі заборони підсилюють реакцію емансипації.

У жінок – працівників інших державних установ нами не визначено сформованих типів патологізуючого виховання.

З вище зазначеного ми можемо зробити наступний висновок: чоловіки та жінки працівники ОВС мають більш ярко виражені вади та порушення виховання дітей. Батьки, які працюють в міліції не мають достатньо часу на виховання дітей, вони мало приділяють уваги потребам дитини, мають риси характеру та особливості поведінки, які безумовно впливають на процес виховання та ставлення до дітей негативним чином.

Питання психології

Чоловіки – працівники ОВС занадто піклуються про захист своїх дітей, обмежуючи їх свободу та висувуючи багато вимог та санкцій за їх порушення. Виховуючи дітей достатньо суворо батьки – працівники міліції нажаль ігнорують потреби дітей та замало схвалюють їх вчинки та поведінку. На відміну від чоловіків жінки – працівники ОВС свій вільний час прагнуть приділяти дітям, але, не маючи навичок та розуміння змісту виховання, вони компенсують це потуранням всім потребам та бажанням

дитини. Дітям в таких родинх багато дозволяється. Матері не обмежують їх ні в чому, не пред'являють до них жодних вимог, а відповідно і не карають за порушення правил і заборон. Такі порушення у вихованні, як правило призводять до формування у дітей патологізуючої поведінки та акцентуацій характеру, зростанню тривожності та емоційної нестабільності, до затримки розвитку та проблемам з подальшою соціалізацією.

Література

1. Бандурка А.М. Юридическая психология: учебник. / А.М. Бандурка, С.П. Бочарова, Е.В. Землянська. – Харьков: Нац. ун-т внутр. дел, 2001. – 640 с.
2. Власова Н.В. Теоретичний аналіз вивчення проблеми батьківства / Н.В. Власова // – Наукові записки Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України / За ред. академіка С. Д. Максименка. – К. : Міленіум, 2006. Вип. 29. 604 с. - С. 117 – 127.
3. Власова О.І. Педагогічна психологія./ О.І. Власова– К. : Либідь, 2005.
4. Дружинин В.В. Психология семьи. / В.В. Дружинин – М. : КСП, 1996.
5. Каменская В.Г. Детская психология с элементами психофизиологии. / В.Г. Каменская – М.: Форум, 2011 – 288с.
6. Люблінська А.А., Дитяча психологія / А.А. Люблінська: М. ; «Просвіта», 1971. – 415с.
7. Овчарова Р.В. Психологическое сопровождение родительства / Р.В. Овчарова –М.; Изд-во Института психотерапии, 2003. – 319с.
7. Филиппова Г.Г. Психология материнства / Г.Г. Филиппова – М. : Издательство Института Психотерапии, 2002. – 240 с.
8. Эйдемиллер Э.Г., Семейный диагноз и семейная психотерапия. / Э.Г. Эйдемиллер, И.В. Добряков, И.М. Никольская – Изд-е 3-е. – Спб.: Речь, 2007. – 352с.